

sig, er, at kirken ikke længere er et nødvendigt mellemlid mellem Gud og menneske. Gudsforholdet bliver nu et direkte forhold mellem det enkelte individ og Gud. Der lægges ikke længere vægt på de ydre handlinger, men på det indre, troen bliver så at sige privatiseret.

REFORMATIONEN I DANMARK

I Danmark får reformationen en hård fødsel som en del af en kompliceret politisk magtkamp, der ikke mindst handler om økonomiske interesser. Da Frederik 1. dør i 1533, havner landet i den borgerkrig, der har fået navnet Grevens fejde. Under denne krig fra 1534 til 1536 finder der et bondeoprør sted i Nordjylland vendt mod adelen. Rigsrådet, der ledes af herremænd og biskoper, er betænkelige ved at krone lutheraneren Christian 3., men da borgerne i København, Malmø og Lübeck allierer sig med den tyske greve Kristoffer, besinder de sig. Med en lejevær nedkæmper Christian 3. både bondeoprør og borgere, og vejen er banet for reformationen.

Den danske reformator hedder *Hans Tausen* (1494-1561). Han er johanittermunk og studerer bl.a. i København, Rostock og Wittenberg. I Tyskland gribes han af den lutherske lære, og han starter i 1525 en reformert bevægelse i Viborg. Her overtager lutheranerne en række katolske kirker og starter eget trykkeri. Hans Tausen markerer sig stærkt i kirkekampen som igangsætter, salmedigter, oversætter og prædikant. Reformbevægelsen breder sig hurtigt til andre store byer, og den gennemføres efter Grevens Fejde i 1536. Efter reformationen bliver Hans Tausen biskop i Ribe. Et resultat af reformationen er, at kirkens gods inddrages af staten. Kirken ejede ca. en tredjedel af al jord, så den økonomiske gevinst for kongen er stor. Klostre nedlægges, biskopper arresteres og ekskluderes af rigsrådet, og endelig bliver universitetet og katedralskolerne statsdrevne. I 1569 udkommer den første danske salmebog, redigeret af Riberektoren *Hans Thomesen* (1532-73). Hans gendigtning af *Den gamle kristelige Dagvis* kendes i dag under titlen *Den signede dag*.

En vigtig kilde til tiden efter reformationen er Peder Palladius' *Visitatsbog* fra ca. 1541. Visitats er navnet for en biskops inspektion af sit stift, og bogen bliver til, da han som kirkeligt

overhoved inspicerer skoler, kirker og præsteres embedsførelse. Peder Palladius (1503-60) er biskop over Sjælland fra 1537, og han har med kongelig støtte taget doktorgrad i teologi i Wittenberg. Netop hjemvendt får han til opgave at ordne kirkens forhold. Han skal få kirkens organisation til at fungere efter reformationen. I løbet af seks år besøger han 390 kirker i stiftet, hvor han opmuntrer og opdrager menighederne til et virksomt liv med respekt for samfundets autoriteter. Målet for hans mange besøg i de sjællandske kirker er at få menighederne til at forstå og leve efter den lutherske lære. Gennem Visitatsbogen får vi et godt indtryk af samtiden og et selvportræt af en af kirkens reformatorer.

KUNSTEN

I centrum for renæssancens kunst står Mennesket. En del af renæssancens kunst er optaget af den menneskelige krop: dens anatomi, dens proportioner og skønhed. Det er den nøgne menneskekrops plastik og geometri, der interesserer kunstnere som *Leonardo da Vinci* (1452-1519), *Michelangelo* (1475-1564), *Botticelli* (1455-1510) og *Rafael* (1483-1520). De skildrer kroppens jordiske skønhed, selv i religiøse motiver. Kirken er stadig den store aftager, og den investerer umådelige summer i kunst, bl.a. til Peterskirken og det Sixtinske Kapel i Rom.

Men kunsterne får også nye opgaver i kraft af, at der vokser en ny stand af rige og selvbevidste borgere frem. Der sættes fokus på mennesket i en anden betydning, kunstneren får nemlig den nye opgave at skildre individet. I renæssancen opstår *portrætmaleriet* som genre. Denne nye kunstart bliver finansieret af rige fyrster eller ambitiøse borgere, der skal markere deres nyvundne status. Den vare, de vil have, er vellignende, teknisk gennemførte kontrafejer. Ordet kontrafej betyder netop *efterligning*, og renæssancens kunst udmærker sig ved en uset realisme og en stor bevidsthed om farver og lysvirkninger. I middelalderens kunst, fx kalkmalerier, havde man ikke nogen bevidsthed om lysets og skyggens indflydelse på farven. Billederne var desuden malet uden dybde, og flere historier kunne foregå ved siden af hinanden, fordi rummet ikke var underlagt nogen tidslig logik.

Det er i renæssancen, at centralperspektivet

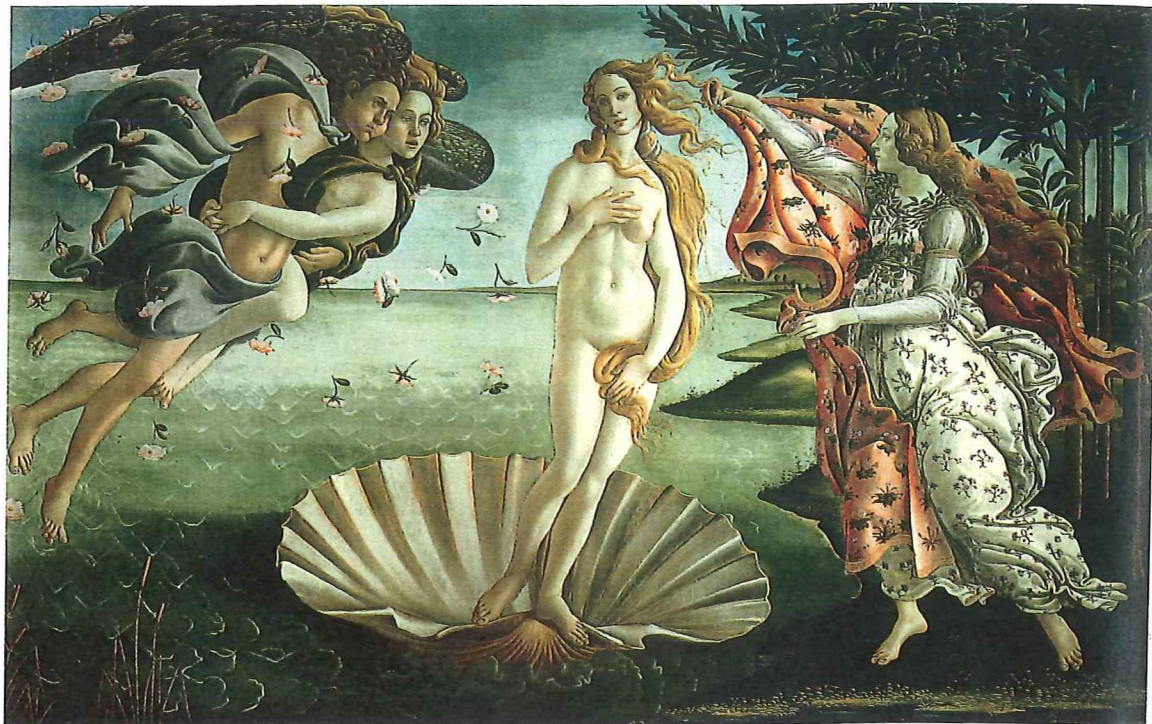
Michelangelo: David. 1501-04. Marmor. Højde ca. 250 cm. Galleria dell'Accademia, Firenze.

kommer ind i malerkunsten: billederne ses et sted fra, nemlig fra det enkelte menneskes synspunkt og med perspektivisk dybde. Renæssancens kunst betjener sig ofte af *linearperspektivet*, hvor alle billedets linier samles i et forsvindingspunkt, der skaber dybde. Desuden placerer kunstneren vigtige billedelementer i *det gyldne snit*, der er en klassisk kompositionsprincip, kendt fra antikken. Ethvert billede har fire gyldne snit, der opstår ved at man deler siderne i forholdet 5:8. Øjet vil fokusere på netop disse steder i kompositionen, og kunstneren kan derfor understrege og give et element betydning ved at placere det der.

Med portrætmaleriet frigøres kunsten fra kirken, hvor den tjener en religiøs funktion. I stedet skal den betjene og skildre et opkommende og rigt borgerskab, samt sædvanlige aftagere af kunst som fyrster og adel. Et centralt virkemiddel i den nye portrætkunst er brugen af symboler, der fremstiller verdslig magt og rigdom. Gyldne farver på rød baggrund signalerer kongelig status, mens kongekroner, våben og sceptere demonstrerer fyrstens verdslige magt. I det nederlandske renæssancemaleri skildrer man som noget nyt borgerlige motiver som vielser, handel, penge og andre

synlige tegn på rigdom. Hermed får maleriet et helt nyt virkelighedsinventar, der underbygger den stigende grad af realisme. Men også selve teknikken i malerkunsten gennemløber en revolution. Oliemaleriet holder sit indtog, og brødrene Van Eyck udvikler en teknik, hvor utallige farvelag med vekslende grader af gennemsigtighed frembringer en fænomenal virkning af dybde og glans.

Den nederlandske renæssancearkitektur, der inspirerer de danske bygherrer, er præget af enkelhed, symmetri og balance. Bærende stilelement er de horisontale linier, der fremhæves af lange gennemgående bånd. Facaderne beklædes med lyse sandsten og har store vinduer i regelmæssige formationer. Tagene er af kobber, gavlene højt svungne. Samlet giver disse stiltræk bygningerne en slank og elegant fremtoning, der ikke er prangende. I Danmark kan den bl.a. ses på Egeskov Slot og ikke mindst i Christian 4.s mange byggerier: Kronborg, Frederiksborg Slot, Børsen, Rosenborg og Rundetårn.

Sandro Botticelli: Venus' fødsel. Ca. 1485. Tempera på træ. 175 x 278 cm. Galleria degli Uffizi, Firenze.

VIDENSKABENS GENNEMBRUD

»Til kilderne« er ikke blot et motto for renæssancehumanisterne, men også en overskrift for den drejning, naturvidenskaben tager i 1500- og 1600-tallet. Centralt for den spirende videnskab er, at man selv skal studere naturen og gøre sine iagttagelser. Denne empiristiske tradition grundlægges af den italienske videnskabsmand *Galileo Galilei* (1564-1642) og af englænderen *Francis Bacon* (1561-1626). De mener, at videnskaben skal hvile på fysiske observationer, og dermed lægger de en bombe under det middelalderlige verdensbillede, der var tekstligt begrundet i Bibelen og Aristoteles' skrifter.

Det *geocentriske* verdensbillede, der har jorden som universets midte, bliver sprængt af *Kopernikus* (1473-1543) og erstattet af et *heliocentrisk*, der har Solen som centrum for vort planetsystem. Jorden bevæger sig rundt om Solen på et år og om sig selv på et døgn. Kopernikus bygger sin teori på to principper: 1. simpelhedsprincippet: at naturens love altid er

de simplest mulige, og 2. bevægelsens relativitet: at iagttagelsen af bevægelse kan skyldes, at iagttageren selv bevæger sig. Disse få, og enkle principper, sætter ham i stand til at forklare en række fænomener, som havde voldt middelalderastronomerne store problemer, fx planeten Mars' retrograde (sløjfe-) bevægelse på himmelen. Det er sigende, at Kopernikus ikke selv udgiver sit værk *De revolutionibus orbium coelestium* (Om himmellegemernes kredsbevægelser). Først efter hans død udgives det af venen Osiander, der endog tager forbehold over for det, og kalder det en frugtbar hypotese. Viden, der strider mod kirkens dogmer, er stadig farlig. Det viser sig i år 1600, da *Gior-dano Bruno* (1548-1600) bliver brændt på bålet på blomstertorvet i Rom. Bruno hævdede, at universet er uendeligt, og al bevægelse er relativ. Hermed er der intet centrum for verden, intet op eller ned, i virkeligheden er det enkelte menneske centrum for sin verden. Denne radikale relativisme er samtidig ikke moden til, fødslen af det moderne verdensbillede er præget af hårde véer.

Næste skridt fremad i astronomiens og naturvidenskabens historie foretager den danske astronom *Tycho Brahe* (1546-1601). Fra sine observatorier Uranienborg og Stjerneborg på øen Hven foretager han de hidtil bedste målinger af planeternes positioner, der lægger grunden for hans elev *Johannes Keplers*